

ש י ר ה מ נ י ט נ ט ג

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

- א. מבוא
- ב. שלב הכרעת הדין
- ג. עיבור בשלושה
- ד. לימוד מספר הדיינים מתוך הפסוקים
- ה. הצעה לקריאה: שלושה, חמישה ושבעה בעיבור השנה ובקריאת התורה
- ו. סיכום

א. מבוא

עיבור השנה הוא ההליך ההלכתי המאפשר התאמה בין לוח השנה השמשי שאורכו כ-365 ימים, לבין לוח השנה הירחי שאורכו כ-354 ימים. מן הפסוק "שמור את חדש האביב" (דברים טז, א) למדו חז"ל שיש לעבר את השנה כדי לוודא שחג הפסח יחול תמיד באביב: "שמור את חדש האביב - שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן" (ראש השנה כא ע"א). ואכן, בימי המקדש וגם כמה מאות שנים לאחר חורבנו, ההחלטה על עיבור השנה נקבעה בידי בית דין, כפי הדין מדאורייתא. כיום, ישנו מחזור קבוע של 19 שנה שב-7 שנים מהן נוסף חודש כדי לגשר על הפער שנוצר בין השנה הירחית והשנה השמשית.

הפרק הראשון במסכת סנהדרין עוסק במספר הדיינים הנדרשים בהרכבים דיוניים שונים. למשל, בדיני ממונות נדרשים שלושה דיינים; בדיני נפשות נדרש בית דין בן עשרים ושלושה דיינים וכן הלאה. עיבור השנה יוצא דופן מבחינה הלכתית משום שמספר הדיינים בו משתנה תוך כדי התהליך.

---

* מאמר זה נכתב במסגרת לימודי כולל עיון בבית המדרש מגדל עוז. תודה לראש בית המדרש, הרבנית אסתי רוזנברג, ולמוכילי התוכנית, הרב נחמיה רענן והרבנית נעמי אדלר, על תמיכתם ועידודם לכתיבת המאמר. תודה לרב אבישי שרייבר על הערותיו המחכימות.

במשנה נאמר:

עבור השנה - בשלשה, דברי רבי מאיר.
 רבן שמעון בן גמליאל אומר: בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנין, וגומרין
 בשבעה. ואם גמרו בשלשה - מעוברת.

(משנה, סנהדרין א, ב)

לדעת ר' מאיר, עיבור השנה נקבע בבית דין של שלושה דיינים, בדומה לדיני ממונות;
 אך לדעת רשב"ג, עיבור השנה נקבע בבית דין בעל הרכב משתנה. לדעתו, הדיון נפתח
 בהרכב של שלושה דיינים, המשא-זמתן כולל חמישה דיינים, וסיומו של הדיון מתקיים
 בשבעה דיינים. רשב"ג מוסיף ומציין שאם בכל זאת נסתיים התהליך בשלושה דיינים
 - ההחלטה תקפה והשנה מעוברת. בהליך מדורג זה יש כדי להפגיע: מדוע יש צורך
 לשנות את מספר הדיינים, במיוחד אם הכרעה שהתקבלה בשלושה תקפה גם היא?
 בתוספתא מופיע הסבר מפורט יותר של התהליך המתרחש:

קידוש עבור שנה בג', דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: עבור שנה בשלשה
 מתחילין, בחמשה נושאים ונותנין, וגומרין בשבעה.
 כיצד? אחד אומר לישב עמם ושנים אומרים שלא לישב - בטל היחיד במיעוטו.
 שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב - מוסיפין שנים ונושאים ונותנין
 בחמשה.

שנים אומרים צריכה, וג' אומרים אינה צריכה - בטלו שנים במיעוטם.
 ג' אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה - מוסיפים שנים וגומרין בשבעה,
 שאין מנין פחות מז'.

(תוספתא [ליברמן], סנהדרין א, ב)

כמה דברים ראויים לציון בתוספתא זו. ראשית, דעת רשב"ג מובאת כאן בשם "חכמים",
 ויש בכך כדי לרמז שהלכה כרשב"ג.¹ שנית, מובא כאן מידע נוסף על אופן התרחשותו
 של תהליך ההכרעה על עיבור השנה. בתחילה מתכנסים שלושה דיינים ודנים אם יש
 כלל צורך לדון בעיבור השנה. במקרה שבו שניים מתוך השלושה מחליטים שאין צורך
 בכך, ההרכב מתפרק והשנה אינה מתעברת אלא נותרת שנה פשוטה. אם שניים מן
 השלושה סבורים שנדרש לדון בעיבור השנה, מוסיפים שני דיינים ונושאים ונותנים
 בשאלה זו. בשלב זה, אם ישנו רוב (כלומר שלושה דיינים) שאינם סבורים שיש צורך

1 כך אכן פסק הרמב"ם במשנה תורה, הלכות קידוש החודש, פרק ד, הלכות ט-י. לשונו תובא להלן.

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

לעבר את השנה - אין מעברים; אך אם יש רוב של שלושה להחלטה לעבר את השנה, מוסיפים שני דיינים (כלומר בסך הכול שבעה דיינים) ומעברים את השנה. תיאור זה, המופיע גם כברייתא בגמרא (סנהדרין י ע"ב), מעורר שאלות אחדות. ראשית, יש לתמוה על הפרוצדורה של קבלת ההחלטה: לא מובן אם ההחלטה מתקבלת בהרכב של חמישה דיינים (ואם כן, מדוע יש צורך בשני דיינים נוספים) או שהדיון נפתח מחדש בהרכב המורחב של שבעה. עוד יש לתמוה על כך שהתוספת אינה מתייחסת למצב שבו שלושת הדיינים הראשונים מחליטים שיש צורך לדון בעיבור השנה ולא מובן אם יש צורך בהוספת דיינים במצב כזה.

לאחר ציטוט לשון הברייתא, שאלה הגמרא: "הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?", כלומר כנגד מה מכוונים מספרי הדיינים השונים ומהי משמעותם. כך היא לשונה:

הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי? פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה. ומנו? רבי שמעון בן פזי. ואמרי לה: רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה. ומנו? ר' יצחק בר נחמני.

חד אמר: כנגד ברכת כהנים. וחד אמר: שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך.

ר' יצחק בר נחמני ור' שמעון בן פזי נחלקו אפוא בטעמו של הדירוג שהציע רשב"ג. לדעת אחד מהם, מספר הדיינים הוא כנגד ברכת כהנים (במדבר ו, כד-כו) שיש בה שלושה פסוקים: בפסוק הראשון ישנן שלוש מילים ("יברכך ה' וישמרך"); בפסוק השני ישנן חמש מילים ("יאר ה' פניו אליך ויחנך"); ובפסוק השלישי ישנן שבע מילים ("ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום"). לדעת האמורא השני, מספר הדיינים הוא כנגד פסוקים שונים העוסקים במשרתי מלך: "שלשה כנגד שומרי הסף (מלכים ב כה, יח); חמשה מרואי פני המלך (שם, יט); שבעה רואי פני המלך (אסתר א, יד לדעת רש"י וראו להלן)". יש לציין כי בסוגיה המקבילה בירושלמי הובאה המחלוקת לגבי הפסוקים כמחלוקת של בר קפרא ורבי יהושע בן לוי:

בר קפרא שמע כולהון מהדא: "יברכך ה' וישמרך" - מיכן שמתחילין בשלשה; "יאר ה' פניו אליך ויחנך" - מיכן שנושאים ונותנים בחמשה; "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" - מיכן שגומרין בשבעה.

רבי יהושע בן לוי שמע כולהון מהדא: "ויקח רב טבחים את שלשת שומרי הסף" - מיכן שמתחילין בשלשה; "וחמשה אנשים מרואי פני המלך" - מיכן שנושאים ונותנים בחמשה; ושבעה אנשים "רואי פני המלך" - מיכן שגומרין בשבעה.

(ירושלמי, סנהדרין א, ב)

בירושלמי מוצגת המחלוקת בצורה מפורטת יותר, ומתיאור הדיון מובן כי מלבד הקשר המספרי ישנו קשר מהותי בין הפסוקים לבין שלבי הדין השונים. להלן אבקש לברר מדוע נצרך התהליך המדורג וכיצד הפסוקים הנזכרים מתקשרים לעיבור השנה.

ב. שלב הכרעת הדין בעיבור השנה

כפי שצוין לעיל, מן הברייתא לא ברור אם ההחלטה על עיבור השנה מתקבלת בשלב שבו יש חמישה דיינים או שבעה דיינים. מפשט הברייתא נראה שבשלב חמשת הדיינים מתקבלת ההכרעה, משום שבברייתא נאמר שנושאים ונותנים בחמישה ואם יש רוב לעיבור השנה - מוסיפים עוד שני דיינים ומעברים, ולא מצוין ששוב נושאים ונותנים. אך אם זו המציאות, תפקידם של שני הדיינים הנוספים מיותר לכאורה. ואכן בדברי הראשונים אנו מוצאים עמדות שונות בנוגע לשאלה זו.

1. דעת רש"י

רש"י על אתר כתב:

שנים אומרים אינה צריכה ושלשה אומרים צריכה - הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין ומעברין.

דברי רש"י אינם חד־משמעיים בנקודה זו וניתן להבינם באופנים שונים. ניתן לומר שכוונת רש"י היא שישנו דיון כפול בשאלת העיבור; אך אם נדייק בדבריו, ייתכן שעולה מהם כי ההכרעה מתקבלת על ידי חמישה דיינים ואילו הוספת שני הדיינים האחרונים היא עניין טקסי־פורמלי, כיוון שהוא מתאר הליכה אחר הרוב רק בשלב חמשת הדיינים. אם כך, הרי שלשיטתו יש צורך להשלים את המניין לשבעה אולם למעשה ההחלטה כבר התקבלה בין החמישה. בהמשך כותב רש"י "ועיבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכונן" (שם, ד"ה שלשה כנגד שומרי הסף). בהחלטה על עיבור השנה ישנו אפוא ממד טקסי־מלכותי ולכן הנראות של ההחלטה חשובה מהרגיל וייתכן שזוהי הסיבה להרחבת ההרכב הסופי.

2. דעת הרמב"ם

הרמב"ם מתאר תהליך המורכב ממשא ומתן כפול:

ובכמה מעברין אותה? מתחילין בשלשה דיינין מכלל סנהדרי גדולה ממי שסמכו אותו. אמרו שנים לא נשב ולא נראה אם צריכה עיבור אם לאו ואחד אמר נשב

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

ונבדוק, בטל יחיד במיעוטו. אמרו שנים נשב ונראה ואחד אומר לא נשב, מוסיפין שנים מן המזומנים ונושאים ונותנין בדבר. שנים אומרים צריכה עיבור ושלשה אומרין אינה צריכה, בטלו שנים במיעוטן. שלשה אומרין צריכה עיבור ושנים אומרין אינה צריכה עיבור, מוסיפין שנים מן המזומנין לה ונושאיין ונותניין וגומריין בשבעה. אם גמרו כולם לעבר או שלא לעבר עושין כמו שגמרו, ואם נחלקו הולכים אחר הרוב בין לעבר בין שלא לעבר. (משנה תורה, הלכות קידוש החודש, פרק ד, הלכות ט-י)

הרמב"ם מבאר שבשלב חמשת הדיינים נערך משא ומתן הלכתי בדבר שאלת עיבור השנה וכי לאחר מכן, בשלב שבעת הדיינים, נידונה שוב השאלה - ורק כאשר רוב מקרב השבעה מצדדים בעיבור השנה, השנה מעוברת.² תיאור זה שונה מתיאורו של רש"י שבו השלב האחרון הוא טקסי ונועד לבסס את תוקף ההחלטה.

מדוע הרמב"ם מצריך שני שלבים דומים במהותם? ייתכן שלדעת הרמב"ם מטרתו של התהליך הממושך היא בירור מעמיק ויסודי שבסופו תתקיים רמת ודאות גבוהה לגבי הצורך בעיבור השנה. מסיבה זו יש צורך לדון בשאלת העיבור שוב ושוב בהרכבים שונים.

ניתן אפוא לראות כי לפנינו שני אופנים של פירוש התהליך הממושך שנדרש לעיבור השנה. לדעת רש"י, מדובר בתהליך שנועד לקבוע ולבסס את עיבור השנה; זהו הליך טקסי בחלקו שתכליתו לוודא שהעיבור יתקבל באופן נרחב בקרב העם. לדעת הרמב"ם, לעומת זאת, מדובר בתהליך שנועד לברר היטב שאכן ישנו צורך בעיבור השנה.

ג. האם ניתן לעבר בשלושה?

שאלה נוספת אשר עולה בהקשר של מספר הדיינים היא: האם כאשר ישנה הסכמה גורפת על הצורך לעבר את השנה, ניתן לעבר לכתחילה את השנה בשלושה דיינים ולוותר על התהליך הממושך? המשנה מציינת במפורש כי גם לדעת רשב"ג הכרעה בשלושה דיינים מועילה בדיעבד "ואם גמרו בשלשה - מעוברת"; אך בברייתא איננו מוצאים התייחסות למצב שבו שוררת הסכמה בין שלושת הדיינים לגבי הצורך בעיבור, אלא רק התייחסות למצבי מחלוקת. לא ברור אם תהליך זה נדרש במצב שבו אין חולקים כלל, או שתמיד יש צורך בכך. ואכן דעות הראשונים נפלגו בעניין זה, ונפנה לעיין בדבריהם.

---

2 ר' מנחם המאירי (בית הבחירה, סנהדרין י ע"ב, ד"ה ורשב"ג אומר) מציע תיאור דומה, כנראה בעקבות הרמב"ם.

1. דעת הרמ"ה

לדעת הרמ"ה, התהליך הרב-שלבי של עיבור השנה אינו נצרך תמיד:

למה מתחילין בשלשה? אלא שמתחילין בג'. אם הסכימה דעת שלשתן לישב ולעיין אם צריכה לעבר ואם לאו - יושבין ונושאים ונותנים בדבר. אם הסכימה דעתן ועיברוה - מעוברת, והיינו דקתני ואם גמרו בג' - מעוברת. והאי דבעי חמשה ושבעה כגון שנחלקו מתחלה אחד אומר לישב ולעיין שעדיין יש ספק בדבר שצריכין לעבר ושנים אומרים שלא לישב כלומר שאין צריכין לישב ולעיין דודאי אינה צריכה לעבר הואיל ועדיין לא ישבו בטל יחיד שהוא אומר לישב במיעוטו ונתפרדה חבילה ושוב אינן צריכין להוסיף אחרים. אבל אם שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב - בטל יחיד במיעוטו ויושבין לעיין בדבר ומשא ומתן של עיבור במקום שיש שם מחלוקת מתחלה צריך חמשה. לפיכך מוסיפין שנים על הראשונים כדי שיהא חמשה נשאו ונתנו בדבר ואמרו שנים מהם צריכין לעבר ושלושה אומרים אינה צריכה לעבר בטלו שנים במיעוטן ונתפרדה חבילה ואין מעברי' שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה בטלו שנים במיעוטן ומוסיפין שנים כדי שיגמר הדבר בשבעה כללו של דבר גבי שלא לישב ושלא לעבר כיון שעדיין לא ישבו ועדיין לא עברו אזלינן בתר רובא ונתפרדה חבילה וגבי לישב ולעבר כיון דלחידושי מילתא קאתו ואיכא מחלוקת צריכין להוסיף שנים שנים עד שיגמר הדבר בשבעה.

(ר' מאיר הלוי אבולעפיה, יד רמ"ה, סנהדרין י ע"ב, ד"ה רשב"ג אומר)

ההליך הארוך נצרך אפוא לדעת הרמ"ה רק כאשר מתגלעת אי-הסכמה בשלב הראשון. אם שלושת הדיינים הראשונים מסכימים פה אחד שיש לעבר את השנה, אין צורך לצרף דיינים נוספים וניתן לעבר את השנה בהרכב מצומצם לכתחילה. הרמ"ה מפרש את דברי המשנה "אם גמרו בג' - מעוברת" כקביעה המורה שניתן לעבר לכתחילה בשלושה אם שורת הסכמה מלאה, ולא כמצב של בדיעבד בלבד.

ייתכן שלשיטתו כדי לקבוע שאכן קיים צורך לעבר את השנה נדרש רף גבוה של הסכמה בין הדיינים. אפשרות אחת של הגעה לרף זה מושגת על ידי שלושה דיינים המסכימים פה אחד. אפשרות שנייה היא על ידי סיום הדין ברוב מתוך בית דין של שבעה לאחר שהתקיים בירור ממושך יותר. ניתן להיווכח בכך מן העובדה שבמצב שבו רוב הדיינים (כלומר שניים מתוך שלושה) מחליטים שלא לעבר את השנה, יש לרוב סמכות להכריע בעד אפשרות אי-העיבור גם בהרכב של שלושה. לעומת זאת, הרוב

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

איננו יכול להכריע לעבר את השנה בבית דין של שלושה, ולשם כך נדרש דיון בהרכב מורחב או בהכרעה פה אחד.

לדברי הרמ"ה, כיוון שמדובר בחידוש דבר, במעשה אקטיבי, הרי שההחלטה לעבר את השנה דורשת סמכות מובהקת יותר מההחלטה להימנע מעיבור השנה. כיוון שהדגש הוא קבלת החלטה מבוססת, אין חובה להמשיך בתהליך אלא כאשר רף ההסכמה אינו גבוה דיו.

הרי"ד סולובייצ'יק ציין שנראה שזוהי גם דעת רבנו חננאל, והסביר את האופן שבו העיבור בהרכב זה אפשרי לדעת הרמ"ה:

ביאור הדבר נראה, דשאני בית דין של עיבור השנה, דאיכא ביה חלות שם בבית דין של חמשה או בבית דין של שבעה, משאין כן בדיני ממונות, וממילא בדאיכא חילוקי דעות בבית דין של שלשה דלא אזלינן בתר רוב, אלא מוסיפין עד היכא שאפשר, דהיינו עד בית דין של שבעה. ובבית דין של שבעה, כיון דליכא חלות שם בבית דין של עיבור השנה ביותר מן השבעה, אזלינן בתר רוב בשבעה בדלית ברירה, דכבר ליכא אפשרות של הוספה. אבל בדיני ממונות, ליכא חלות שם בבית דין יותר מן השלשה, ולכן אין מוסיפין (אלא אם כן אחד אמר איני יודע) בדאיכא חילוקי דעות, אלא אזלינן בתר רוב כבר בשלשה. כלומר דמוסיפין בדאיכא חילוקי דעות, רק היכא דאיכא חלות מסויימת למנין הדיינים אחר ההוספה, כגון בעיבור השנה, דאיכא חלות שם בית דין של חמשה ובית דין של שבעה, ולכן דוקא התם מוסיפין בדאיכא חילוקי דעות.

(הרב יוסף דב סולובייצ'יק, שיעורי הרב: סנהדרין, סעיף רנא)

לדעת הרב סולובייצ'יק, המנגנון הייחודי של עיבור השנה מאפשר כמה חלויות של בית דין - בהרכבים שונים. בבית דין הדין ממונות, החלות נוצרת בשלושה דיינים בלבד ולכן מכריעים על פי הרוב ואין אפשרות להוסיף דיינים במקרה של מחלוקת. לעומת זאת, כאשר ישנה אפשרות של חלות שם בית דין בהרכבים גדולים יותר, לא ניתן להסתפק ברוב של הרכב קטן ויש למצות את אפשרויות ההרכבים השונים עד המקסימום (כלומר שבעה דיינים). עם זאת, כאשר שוררת הסכמה מוחלטת בבית דין של שלושה, ההכרעה מתקבלת ואין צורך להרחיב את ההרכב, כיוון שלהרכב המינימלי של שלושה יש חלות בית דין גם בפני עצמו.

הצעתו של הרב סולובייצ'יק מתבססת על שיטתו העקרונית בעניין עיבור השנה, ולפיה ישנן חלויות שונות של בית דין בהרכבים השונים של עיבור השנה:

לומר שהחמשה הם מורים ופוסקים בתורת בית דין שתתעבר השנה, אבל השבעה הם באים להורות בתורת שלוחי הקהל, על פי מה שנתבאר לעיל בארוכה לגבי קידוש החדש, שבית דין הגדול הם ממלאי מקומן ושלוחם של כלל ישראל לענין זה. ולכך בעינין שיהיה בית דין אחר מהחמשה, שחלות דין השבעה שונה לגמרי מחלות דין החמשה [...] ומוכח מזה דהגילוי והפרסום הוא חלק ממעשה העיבור, ולכן חל בהו דינים מסויימים, משום דבעינין שיהיה מוסכם ומתקבל לרוב הקהל, ואינו רק הודעה בעלמא.

(שם, סעיף רמו)

לשיטת הרב סולובייצ'יק, בעיבור השנה ישנן שלוש חלויות שונות: בית דין של שלושה הוא בית הדין המינימלי; בית דין של חמישה יכול להכריע על עיבור השנה; ובית דין של שבעה מורכב מנציגי ציבור המפרסמים את דבר העיבור ומעניקים לו לגיטימציה.

2. דעת הר"ן

בשונה מהרמ"ה, הרי שלדעת הר"ן לא ניתן לכתחילה לעבר את השנה בשלושה דיינים. זו לשונו:

הא דאמרי' שנים אומרים לישיב ואחד אומר שלא לישיב מוסיפין כתבו התוספות³ ז"ל דה"ה דאם אמרו שלשתן לישיב והחמשה אומרים צריכא להתעבר לעולם מוסיפין עד שבעה שאין גומרין העיבור עד שבעה דהא מקראי נפקא לן כנגד ברכת כהנים וכנגד שומרי הסף.

(רבנו ניסים, חידושי הר"ן, סנהדרין י ע"ב, ד"ה אחד אומר לישיב)

הר"ן מסביר שהסיבה לתהליך העיבור הארוך היא הלימוד מהפסוקים בהמשך הסוגיה: האמוראים נחלקו שם אם מספר הדיינים נלמד מפסוקי ברכת כוהנים או מפסוקי שומרי המלך ורואי פניו. לדעתו (על פי ה"תוספות" שהוא מצטט), כיוון שישנו הלימוד מהפסוקים, ודאי שלא ניתן לוותר על תהליך זה. לשיטתו, עיבור בשלושה תקף רק בדיעבד; כלומר הלימוד מהפסוקים מצביע על תהליך משמעותי שמתרחש בעת העיבור ולכן אין לוותר עליו לכתחילה.

3 בהערות בחידושי הר"ן בהוצאת מוסד הרב קוק, עמ' צא, הערה 507, נכתב "ליתא בתוספות שלפנינו".

3. דעת המאירי

ר' מנחם המאירי קובע שבמקרה שבו שלושת הדיינים מסכימים שיש לעבר את השנה, אין צורך במשא ומתן נוסף, אלא מרחיבים את ההרכב להרכב של שבעה דיינים ומעברים את השנה:

הסכימו שלושתם לחשב מחשבין ואם צריכה עבור גומרין בכל השבעה ומעברין בהסכמת כולם.

(ר' מנחם המאירי, בית הבחירה, סנהדרין י ע"ב, ד"ה ורשב"ג אומר)

מחד גיסא, המאירי אינו מאפשר עיבור בשלושה לכתחילה; ומאידך גיסא, הוא אינו מצריך את שלב חמשת הדיינים וניתן לדידו לדלג היישר לסוף התהליך. ייתכן שהמאירי אינו רואה חשיבות בעצם תהליך ההידיינות (בשונה מהר"ן), אך סבור כי ישנה חשיבות לקיומו של הרכב דיינים גדול בעת ההכרזה על העיבור, הגם שהחלטה על העיבור התקיימה כבר בהרכב של שלושה. נוסף על כך מציין המאירי שעיבור בשלושה בדיעבד יכול להתרחש רק כאשר נשיא בית הדין הוא אחד מהדיינים. ניתן לשער שמגמתו של המאירי היא לוודא שהעיבור התקבל בהסכמה רחבה לאחר שפורסם על ידי פורום מורחב של דיינים, או פורום מצומצם הכולל את הנשיא, כדי שלא ייווצרו לוחות שנה שונים בקרב העם.

ד. לימוד מספר הדיינים מתוך הפסוקים

לאחר שהביאה את הברייתא המפרטת את אופן ההכרעה על העיבור, שאלה הגמרא: "הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?" כלומר על בסיס מה נקבע סדר המספרים הזה: שלושה, חמישה, שבעה. הביטוי "הני [...]" כנגד מי? מוכר לנו מכמה סוגיות,⁴ ומשמעותו ככל הנראה היא גם מציאת אסמכתא מהפסוקים לדבר שתוקפו אינו מדאורייתא.⁵ בגמרא צוינו שתי אפשרויות ללימוד מפסוקים על דרך האסמכתא: "חד אמר: כנגד ברכת כהנים, וחד אמר: שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך,

4 למשל: "הני י"ח כנגד מי" (ברכות כח ע"ב); "הני חמשה עינויים כנגד מי" (יזמא עו ע"א), ועוד.
5 כך כותב רבי ישועה ב"ר יוסף הלוי בחיבורו הליכות עולם, שער שני, פרק א, אות יז: "כל מנא לן או מנא הני מילי שייך בדברים שיש להם עיקר מן התורה אבל בדברים שאין להם עיקר מן התורה אומר מאי קראה וזה מורגל (במסכתא ובמדרשים) [באסמכתאות ודרשות] דוק ותשכח. וכן אמר הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות וכן דקדקו התוספות ביזמא גבי הני חמשה עינויים כנגד מי דממאי דקאמר כנגד מי ולא קאמר מנלן משמע דרחיצה וסיכה לאו מן התורה הם אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא".

שבעה רואי פני המלך". החולקים הם רבי שמעון בן פזי ור' יצחק בר נחמני, אך לא ידוע איזו דעה נוקט כל אחד מהם.

האפשרות הראשונה היא לימוד מפסוקי ברכת כהנים: "ברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר ו, כג-כה). כאמור לעיל, בפסוק הראשון יש שלוש מילים, בפסוק השני חמש מילים, ובפסוק השלישי שבע מילים - בדומה להרכבי הדיינים בעיבור השנה. לכאורה מדובר בקשר כמותי בלבד ולא ברור מהו הקשר המהותי בין הפסוקים הללו לעיבור השנה.

האפשרות השנייה היא לימוד מפסוקים שונים העוסקים באנשים המשרתים את המלך. הביטוי "שלשה כנגד שומרי הסף" מתייחס לפסוק העוסק בכיבוש ירושלים על ידי נבוכדנצר: "ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניהו כהן משנה ואת שלשת שמרי הסף" (מלכים ב, כה, יח). שלושת דייני העיבור מכוונים אפוא כנגד שלושת שומרי הסף של המלך צדקיהו. ההרכב השני מכוון כנגד "חמשה מרואי פני המלך" הנזכרים בצמידות לפסוק הקודם: "ומן העיר לקח סריס אחד הוא פקיד על אנשי המלחמה וחמשה אנשים מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר [...] (שם, יט).

לגבי זהותו של הפסוק השלישי (שהוא כנגד שבעת הדיינים) נחלקו הראשונים. לדעת רש"י, מדובר בפסוק ממגילת אסתר "והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך הישבים ראשנה במלכות" (אסתר א, יד). לעומת זאת, לדעת ה"תוספות" מדובר בפסוק מירמיהו מתוך פרק המקביל לפרק דלעיל ממלכים:

ומן העיר לקח סריס אחד אשר היה פקיד על אנשי המלחמה ושבעה אנשים מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא המצבא את עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר" (ירמיהו נב, כה).

גם כאן הקשר בין הפסוק לעניין עיבור השנה אינו ברור דיו ויש להבין כיצד הדברים קשורים.

מעניין לציין שדרשה זהה מופיעה בגמרא (מגילה כג ע"א) גם בנוגע למספר העולים לתורה בימות החול, במועדים ובשבתות: שלושה, חמישה ושבעה בהתאמה. להלן נתייחס גם לכך.

1. ברכת כוהנים

פרשנים רבים (דוגמת רש"י ו"תוספות") הסבירו רק את עניינם של משרתי המלך ולא את הקשר לברכת כוהנים. המהרש"א (חידושי אגדות, סנהדרין י ע"ב, ד"ה הני ג' וה' וז) העמיק בקשר בין פסוקי ברכת כוהנים לעיבור השנה. לדבריו, הפסוק הראשון, שבו

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

שלוש מילים, מכוון כנגד שלושה דיינים ושלוש ארצות שעליהם מעברים את השנה: עבר הירדן, הגליל ויהודה. שני חששות שררו בקרב העם בעבר הירדן ובגליל לגבי עיבור השנה: החשש שמא איסור חדש יתארך בשנות רעב ולא תהיה תבואה; והחשש שמא סוכות יחול בזמן הגשמים והדרכים תהיינה קשות למעבר בזמן העלייה לרגל. לדבריו, ביהודה חששות אלו היו רלבנטיים פחות. הפסוק "יברכך ה' וישמרך" רומז על כך שה' ישמור ויברך את שתי ארצות אלו שלא יינזקו בשל העיבור. הפסוק "אר ה' פניו אליך ויחנך" מכוון כנגד שלב חמשת הדיינים שנושאים ונותנים. הפסוק מרמז על כך שבחמישה ישנה הארה רוחנית וה' יסייע לדיינים להגיע להכרעה הנכונה והאמיתית. הפסוק האחרון, "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום", אמור כנגד שלב שבעת הדיינים, ויש בו משום הבטחה אלוקית ששלום והסכמה ישררו בין הדיינים בשלב זה ולא יהיה צורך בהרחבה נוספת של ההרכב.

בעל "כלי יקר" ציין כי ישנה היררכיה משתנה לאורך ברכת כוהנים:

ועל צד הרמז יש לומר ג' ברכות אלו, על דרך שפרשתי למעלה פר' יתרו (יט ד) המדרש (שיר השירים רבה ג, כא) האומר שמתחילה קרא הקב"ה לישראל בת, ואחר כך אחות, ואחר כך אם, כי כל זה מורה על הממשלה כי מתחילה קראה בת שמסתמא האב מושל על הבת והוא למעלה והבת למטה על כן אמר "יברכך ה' וישמרך", שתמשוך שפע הברכות מלמעלה כי הוא שומריך וכל שומר למעלה מן הנשמר כמו שכתוב (משלי ו, כב) "בשכבך תשמור עליך". וכן רבים, ואחר כך קראה אחות בדומה לו על מדריגה זו נאמר יאר ה' פניו אליך. בעמדך לנגדו פנים בפנים כדרך קבלת הלבנה אורה מן החמה בעמדה לנגדה, ואחר כך קראה אם המושלת על הבת כך צדיק מושל ביראת ה' כמו שעניי הבת נשואות אל האם כך "ישא ה' פניו אליך" כביכול. ואין להאריך בדברים אלו אבל נכוחים הם למוצאי דעת.

(הרב אפרים לונטשיץ, כלי יקר, במדבר ו, כד)

בפירושו "על צד הרמז" מבאר בעל "כלי יקר" שבמילים "יברכך ה' וישמרך" מתוארים כביכול יחסי אב ובת בין הקב"ה לעם ישראל, משום ש"האב מושל על הבת" ומברך אותה. במילים "יאר ה' פניו אליך ויחנך" מתוארים יחסים שוויוניים יותר, כמו אח ואחות שנמצאים פנים אל פנים. לבסוף, במילים "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" יש כביכול היפוך תפקידים, כאם ובת, כאשר הקב"ה כביכול נושא פניו למעלה אל עם ישראל. שילוב התיאור הזה בתהליך עיבור השנה מוביל להצעה הבאה. בתחילה, ישנם שלושה דיינים שמקבלים את סמכותם מלמעלה, וה' מברך אותם ושומר עליהם. בשלב

השני יש משא ומתן, דיון אם יש לעבר את השנה, ואז הדיינים כעין שותפים עם הקב"ה. בשלב השלישי הקב"ה כביכול מודה לשבעת הדיינים ו"כפוף" להכרעתם.

2. שומרי הסף ורואי המלך

כאמור, הסוגיה מזכירה שלושה פסוקים העוסקים באנשים שתפקידם לשרת את המלך בצורות שונות, ומכוונים כנגד שלושת השלבים בתהליך העיבור. תחילה מוזכרים שומרי הסף - מי שמופקדים על שמירת שלום המלך ואחראים לכך שלא ייכנסו לארמונו גורמים עוינים. לאחר מכן מוזכרים רואי פני המלך, אנשים המקורבים למלך, היושבים לפניו תמיד⁶ ומייעצים למלך (לפי ההקשר באסתר). המשמעות של הפסוקים הללו, והאישים הללו, ביחס לתהליך עיבור השנה אינה ברורה דיה והפרשנים העלו הצעות מספר לביאורה.

רש"י מבאר שכשם שישנם שלושה, חמישה ושבעה ממונים במלכות הארצית, כך גם במהלך הרוחני של עיבור השנה יש הליך טקסי-מלכותי הדורש ממונים רבים: "ועיבור שנה מטכסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכוונן" (שם, ד"ה שלשה כנגד שומרי הסף). בשל חשיבותו הרבה של הליך עיבור השנה יש צורך לשוות לו ממד טקסי, והדרך לעשות זאת היא חיקוי של אלמנטים מגינוני המלכות. הרמ"ה מציע אפשרות נוספת:

בירושלמי⁷ מפרש יבוא גה"ז ויבטל גה"ז. כלומר תבוא זכות שלשה חמשה ושבעה שעוסקין במלאכת שמים ותבטל גזירת שלשה וחמשה ושבעה רואי פני מלכי האומות שגזרין גזירות על שונאי ישראל.⁸
(ר' מאיר הלוי אבולעפיה, יד רמ"ה, סנהדרין י ע"ב, ד"ה ודייקינן)

בתהליך העיבור ישנו אפוא מהלך רוחני מקביל למהלך הפרוצדורלי של העיבור, ולכן יש צורך בשלושה, חמישה ושבעה דיינים כנגד ממונים אלו של מלכי האומות המנסים לפגוע בעם ישראל. זכות העיסוק בעיבור השנה חזקה ביותר ויכולה לגרום לביטול גזירות שנגזרו על עם ישראל.

6 מצודת דוד, ירמיהו נב כה. במלכים מוזכר שיצאו לגלות חמישה מרואי פני המלך ובמקבילה בירמיהו מובא שיצאו שבעה מרואי פני המלך. הסתירה בין הפרקים מוסברת במפרשים על ידי כך שהחמישה היו חשובים יותר מהשניים הנותרים, ולכן במלכים הוזכרו חמישה בלבד (מצודת דוד, מלכים שם), או שהחמישה נמצאו קודם ולאחר מכן נמצאו שניים נוספים (מלבי"ם, שם).

7 ציטוט זה מהירושלמי מופיע בדבריהם של ראשונים נוספים, כגון בחידושי הרשב"א, בחידושי הריטב"א, בחידושי הר"ן, ובפירוש רבנו יהונתן מלוניל על הרי"ף, אך אינו נמצא בירושלמי שלפנינו.

8 "על שונאי ישראל" - הכוונה כאן בלשון סגי נהור, כלומר גזירות נגד עם ישראל.

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

הרב סולובייצ'יק מסביר שקביעת המועדים, ובכללם עיבור השנה, נעשית על ידי עם ישראל ועל ידי נציגיו שהם הדיינים:

בשלמא ענין רואי פני המלך יש להבין על פי דרכנו לעיל, שקביעת המועדים תלוי בעיקר בדעת הכלל, והבית דין המקדש הרי הם כשומרי הסף ורואי פני המלך, שהרי הם שומרי המשמרת ומנהיגי העם ובאי כחם, ובזה מובן ענין שומרי הסף ורואי פני המלך כאן.⁹

(הרב יוסף דב סולובייצ'יק, שיעורי הרב: סנהדרין, סעיף רנ)

לשיטתו, העיבור נקבע מכוח הסכמת עם ישראל, והדיינים אינם דנים בו מכוח סמכותם כבית דין בלבד, אלא מכוח סמכותם כנציגי העם ושומרי המסורת. אם כן, הפסוקים באים ללמד על כך שהדיינים פועלים מתוקף מעמדם הגבוה בקרב העם וכנציגיהם. ניתן להתייחס אפוא לקישור לשומרי הסף ורואי פני המלך בכמה דרכים: כמלמד על הידור וטקסיות, כמלמד על מעמדם של הדיינים כנציגי העם, או כמלמד על תהליך מטפיזי המתרחש במקביל לתהליך הפיזי.

ה. הצעה לקריאה: שלושה, חמישה ושבעה בעיבור השנה ובקריאת התורה

בחלק הראשון של המאמר ציינתי כי ישנן כמה שיטות בשאלה כיצד להבין את אופן תהליך עיבור השנה. לדעת רש"י, ההכרעה מתקבלת בשלב השני, ובשלב השלישי מכריזים על העיבור. נדמה ששיטה זו מרמזת שעיבור השנה הוא מהלך הדורש טקסיות והכרזה. לדעת הרמב"ם, הדיינים דנים בשלב השני ודנים שוב ומכריעים בשלב השלישי. שיטה זו נראית כמדגישה את העיון הבירור היסודי הנדרשים כדי לעבר את השנה. ראינו שניתן לעבר בדיעבד בשלושה דיינים בלבד וכי הראשונים נחלקו אם הדבר אפשרי לכתחילה. לדעת הרמ"ה, ניתן לעבר בשלושה דיינים לכתחילה אם יש הסכמה פה אחד בקרב הדיינים. נראה כי לשיטתו כדי לעבר את השנה יש צורך ברף גבוה של הסכמה בין הדיינים; ניתן להגיע לרף זה אם שלושה דיינים מסכימים פה אחד או אם הדיון מסתיים ברוב מתוך בית דין של שבעה לאחר בירור ממושך יותר. הר"ן לעומתו טוען שלא ניתן לוותר על התהליך מלכתחילה (אף שבדיעבד זה אפשרי) משום שהוא נלמד מפסוקים וייתכן שכוונתו היא שלפנינו תהליך מדורג ומשמעותי. ר' מנחם המאירי

9 הרמ"ה ממשיך וכותב "אבל צריך עיון הך דעה דהוא כנגד ברכת כהנים דמאי שייטיה להכא".

מאפשר דילוג על השלב האמצעי אם ישנה הסכמה בין שלושת הדיינים. ניתן לשער שמגמתו היא לוודא הסכמה רחבה בקרב העם באמצעות פרסום העיבור על ידי פורום הדיינים המורחב.

בהמשך סקרנו את הצעות ההסבר השונות לקשר שהגמרא מוצאת בין פסוקי ברכת כוהנים ושומרי הסף ורואי פני המלך לבין מספרי הדיינים. כפי שהוזכר לעיל, דרשה זו הובאה בגמרא גם בהקשר אחר:

הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי? פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעמיה, ומנו? רבי שמעון בן פזי. ואמרי לה: ר' שמעון בן פזי וחד דעמיה, ומנו? רבי יצחק בר נחמני ואמרי לה ר' שמואל בר נחמני.
 חד אמר: כנגד ברכת כהנים, וחד אמר: כנגד שלשה שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך שבעה רואי פני המלך.

(מגילה כג ע"א)

לימוד זה זהה לאסמכתא במסכת סנהדרין לגבי מספר הדיינים, אלא שכאן הוא מובא כהסבר לעניין אחר: משמעות מספר העולים לתורה בחול, ביום טוב ובשבת.¹⁰ יש מי שטען כי העתקת סוגיות לפנינו: הסוגיה המקורית היא זו המופיעה במסכת סנהדרין והיא הועתקה לאחר מכן למסכת מגילה.¹¹

במבט ראשון לא נראה כי ישנו דמיון רב בין הסוגיות. סוגיית סנהדרין עוסקת בתהליך אחד שראשיתו בשלושה דיינים וסיומו בשבעה דיינים, ואילו סוגיית מגילה עוסקת בעולים לתורה בזמנים שונים שאינם תלויים כלל זה בזה. אכן, הרב סולובייצ'יק (שעורים לזכר אבא מרי, חלק א, עמ' קפז-קפח) מצא קשר בין הסוגיות והסביר שפסוקים אלה עוסקים בקבוצות דיינים של שלושה, חמישה ושבעה שירדו לבבל על פי הכתוב. ההקשר בסנהדרין הוא הוכחת האפשרות להרכיב מסוג זה בעיבור השנה, ומהפסוקים מוכח שאכן ניתן לבית דין להכיל הרכבים של שלושה, חמישה ושבעה. לדברי הרב סולובייצ'יק, לבתי הדין הללו היה תפקיד מרכזי של הוראה ולימוד תורה בפני המלך - ובהקשר זה מובאים הפסוקים בסוגיית במגילה.

10 לא ברור מדוע הובאה דרשה זו דווקא לגבי 3, 5 ו-7 עולים, כאשר ישנם מספרים אחרים של עולים לתורה (4 בחול המועד ו-6 ביום הכיפורים) הנידונים בסוגיה. ייתכן שלימוד זה נלמד במקור לגבי הדיינים והושאל גם כלימוד לגבי העולים. ה"תוספות" (מגילה כג ע"א, ד"ה הני שלשה וחמשה כנגד מי) הסבירו שתוספת של אדם אחד (כשיש ארבעה עולים, כמו בחול המועד או ראש חודש) מובנת בשל תפילת המוסף שנוספה, ואינה דורשת הסבר, אך כאשר מדובר בתוספת גדולה יותר, כמו ביום טוב או בשבת, יש צורך בנימוק מהותי.

11 הרב אהרן אדלר, "הני שלשה חמישה ושבעה כנגד מי?", עלון שבות, 87.

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

להלן הצעה נוספת להסבר הפסוקים המובאים בסוגיה זו. תחילה, נציב את העולה משתי הסוגיות והפסוקים בטבלה, ואחר נוכל למצוא מכנה משותף.

עיבור השנה	קריאת התורה	ברכת כהנים	שומרים/שרים
3 דיינים	שני וחמישי - שלושה עולים	יברך ה' וישמרך	שלוש שומרי הסף
5 דיינים	יום טוב - חמישה עולים	יאר ה' פניו אליך ויחנך	חמשה אנשים מרואי פני המלך
7 דיינים	שבת - שבעה עולים	ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום	שבעה אנשים מרואי פני המלך / שבעת שרי [...] רואי פני המלך

התבוננות ראשונית מלמדת כי ישנם קשרים מילוליים בין הפסוקים. שני הפסוקים שהובאו כנגד שלושה דיינים, או כנגד שלושת העולים לתורה, עוסקים בשמירה. בברכת כוהנים מדובר בברכה של שמירה מהקב"ה, ובפסוק השני מדובר בשלושת שומרי הסף. בהקשר של בית דין ועלייה לתורה, מדובר במספר המינימלי האפשרי.

הפסוקים הבאים מזכירים את המילה "פנים" בהטיות שונות. הפסוק השני בברכת כוהנים מבטיח הארה מפניו של הקב"ה ונתנת חן, ואילו הפסוק המקביל עוסק בחמישה אנשים מרואי פני המלך - כלומר אנשים הרואים את המלך עצמו וזוכים לקרבה גדולה אליו. בהקשר של בית הדין מדובר בשלב האמצעי שבו מתרחש המשא ומתן, ובהקשר של העולים לתורה מדובר במספר העולים ביום טוב.

הפסוק האחרון בברכת כוהנים מברך בנשיאת פני ה' ובנתנת שלום. הפסוק העוסק במשרתי המלך מזכיר את שבעה רואי פני המלך, ושוב מדובר באנשים הזוכים לראות את המלך עצמו - הפעם בהרכב גדול יותר. לדעת רש"י, הסבור שמדובר בפסוק ממגילת אסתר, ניתן לומר שמדובר ביועצי המלך. בשלב זה, בית הדין מכריז על הכרעתו ומסיים את הדיון בעיבור השנה.¹² בהקשר של מסכת מגילה מדובר במספר העולים בשבת.

עד כאן סקרנו את הנתונים המופיעים בטבלה. לעניות דעתי ניתן לראות קשר ברור בין הקטגוריות השונות כפי שהוצגו בטבלה.

12 דברים אלה נכונים בוודאי לדעת רש"י הסבור שלא נעשה דיון נוסף בהרכב זה, אך הם נכונים גם לדעת הרמב"ם הסבור שישנו משא ומתן נוסף בשלב זה, שהרי זהו השלב שבו מתפרסמת ההכרעה הסופית.

1. שלושה

השלב שבו יש שלושה דיינים או שלושה עולים מבטא שמירה על הקיים. שני הפסוקים מזכירים שמירה: "ויברכך ה' וישמרך" ו"שלשת שומרי הסף". בשלב שלושת הדיינים, מדובר במספר המינימלי של הדיינים, השאלה הנדונה היא אם בכלל לדון בשאלת עיבור השנה, ויש צורך ברוב של שניים מתוך שלושה כדי להחליט לדון בסוגיה. כדי לערער על המצב הקיים, שהוא שנה פשוטה, יש צורך ראשית לשאול אם בכלל ישנה שאלה והאם בכלל יש צורך לדון בעיבור.

אצל העולים לתורה מדובר במספר המינימלי של העולים לתורה, וזהו המינימום שנועד להחזיק את לימוד התורה בימות השבוע. הגמרא (בבא קמא פב ע"ב) לומדת מהפסוק "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו, כב) על התקנה לקרוא בתורה בימים שני, חמישי ושבת כדי שלא יחלפו שלושה ימים ללא תורה. מעבר לתקנה קדומה זו, עזרא הסופר תיקן שבימי שני וחמישי יקראו שלושה אנשים בתורה עשרה פסוקים ולא פחות מכך. הקריאה בתורה בשני וחמישי קריטית אפוא לשימור הקשר עם התורה.

בכך יש כדי לחזק את הצעת כי אלמנט השמירה המופיע בפסוקים מצביע על אופי מהותי של שלב זה - הן של קריאת התורה, הן של עיבור השנה.

2. חמישה

שלב זה, שבו יש חמישה עולים או חמישה דיינים, מבטא מעורבות של עם ישראל בהחלת הקדושה במציאות. ביחס ליום טוב מושג זה מוכר - "מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים" (ברכות מט ע"ב) תפקידו של עם ישראל קריטי ביחס לקביעת זמני המועדים על ידי עיבור החודש. עם זאת, מעורבות זו איננה פחות חשובה (ואולי אף חשובה יותר) ביחס לעיבור השנה - בייחוד בשלב חמשת הדיינים שבו מתבצע המשא ומתן על עצם העיבור. אם כן, הקשר בין חמשת העולים ביום טוב לבין חמשת הדיינים הדנים בעיבור השנה - ברור. הפסוקים העוסקים בראיית פני ה' או פני המלך יכולים להתפרש כקרבה גדולה לה' ואולי אף כשותפות והדדיות (כפירוש ה"כלי יקר" דלעיל) - מה שמתבטא בעיבור השנה והחודש כהשפעה ישירה של עם ישראל על המועדות שניתנו על ידי הקב"ה.

המדרש מתאר שלב זה כזמן שבו הקב"ה יורד לארץ כדי להשרות שכינה על בית הדין:

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

ר' יאשיה פתח "אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון" (תהילים פט, טז). ר' אבהו פתר קריא בחמשה זקנים בשעה שנכנסין לעבר את השנה, מה הקב"ה עושה מניח סנקליטין [=יועצים]¹³ שלו ויורד ומשרה שכינתו ביניהן. באותה שעה מלאכי השרת אומרי' הא אלה הא אלה, הא תקוף הא תקוף, הא קשוט הא קשוט, מי שכת' בו "אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו" (תהילים פט, ח) מניח סנקליטין שלו ויורד ומשרה שכינתו עם התחתונים? אלא שאם טעו הקב"ה מאיר עיניהם בהלכה, הה"ד ה' באור פניך יהלכון" (תהילים פט, טז). (ויקרא רבה [מרגליות], פרשה כט, ד)

רבי אבהו מסביר את הפסוק "אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון" כעוסק בבית הדין בשלב שבו חמשת הדיינים דנים בעיבור השנה. פסוק זה מדהדה את הפסוק המקביל בברכת כוהנים "יאר ה' פניו אליך ויחנך". שוב אנו מוצאים הארה של פני ה' ביחס לשלב זה. מקור זה מחדד את התיאור של עיבור השנה כתהליך הדדי, שבמהלכו עם ישראל כביכול קובע בעצמו את העיבור, אך למעשה ישנה מעורבות אלוהית בתהליך - ולבסוף נוצרת יצירה משותפת. לפי ציור זה, ה' מוכן לעזוב את המועצה השמימית, רק כדי להשרות שכינה על בית הדין ולסייע להם להימנע מטעויות.

3. שבעה

השלב הסופי והאחרון מבטא השלמה. בעיבור השנה מדובר בשלב שבו מתפרסמת ההכרעה, ובעולים לתורה מדובר בשבעת העולים בשבת - יום המנוחה שבו הושלמה בריאת העולם. הפסוק מברכת כוהנים עוסק בנשיאת פני ה' ובשימת שלום - ואפשר לקרוא זאת כהסכמה אלוהית לנעשה וברכת שלום לאחר שלב ההתנצחות. עם זאת, הפסוקים המובאים בהקשר השרים אינם מובנים די צורכם. בין אם נבחון את הפסוק מירמיהו כשיטת ה"תוספות", "שבעה אנשים מרואי פני המלך", בין אם נבחון את הפסוק מאסתר על פי שיטת רש"י, "שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך", לא מובן מה ייחודי בשלב זה מעבר לשלב הקודם, שבו מוזכרים חמישה משרי המלך. ייתכן שאפשר להסביר את מחלוקת רש"י ו"תוספות" לגבי הפסוקים כמקבילה למחלוקת רש"י והרמב"ם לגבי שלב זה. כאמור, לדעת רש"י ההכרעה מתקבלת בשלב חמשת הדיינים ורק מתפרסמת בשלב שבעת הדיינים; ואילו לדעת הרמב"ם ישנו משא ומתן חוזר בשלב שבעת הדיינים ורק אז מתקבלת ההכרעה ומתפרסמת.

13 על פי מילון יסטרוב: סַנְקְלִיטוֹס, סִינְיָ, סִינְיָ' m. 1 (σύνκλιτος) [=סנקליטיקוס] senator, councilor, counselor. כלומר יועצים, חברי מועצה או סנטורים.

אפשר להציע שבחירתו של רש"י בפסוק "שבעת שרי פרס ומדי" מציינת כי לפנינו שינוי ביחס לשלב הקודם. הפסוקים השייכים לשלבים הקודמים מובאים בהקשר של גלות ואילו מגמת רש"י כאמור היא להציג את "עיבור שנה מטכסי מלכות שמים", כלומר כההליך טקסי ומפואר. לכן בחירה בפסוקים מאסתר המעידים על שרי פרס ומדי, אף אם מדובר על מלכות נוכרית, מתאימים לייצג את שלב פרסום הכרעת בית הדין.

לעומת זאת, לדעת הרמב"ם הסובר ששלב זה דומה במהותו לשלב הקודם, ייתכן שהפסוק המובא ב"תוספות" יתאים יותר, "שבעה אנשים מרואי פני המלך" הם המשך ישיר של "חמשה אנשים מרואי פני המלך", החוזרים על הדיון בשאלת העיבור ולבסוף מכריעים.

בין כך ובין כך, בנקודה זו מגיעה לתומה שאלת העיבור, שעד כה נידונה בפורום פנימי בלבד. עתה נודע העיבור בציבור. בהכרעתו יצר בית הדין חודש חדש בלוח השנה ושליחותו היא הפצת ההודעה על כך בקרב כלל ישראל.

ו. סיכום

עד כה ראינו שעיבור השנה, מלבד היותו תהליך טכני המאפשר את קיום לוח השנה העברי, טומן בחובו רבדים נוספים. רמז לכך ניתן למצוא בסוף סוגייתנו המסתיימת במילים:

תני רב יוסף: הני שלשה וחמשה ושבעה. שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך. אמר ליה אביי לרב יוסף: עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי? אמר להו: לא הוה ידענא דצריכיתו מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו.

אביי שואל את רב יוסף מדוע לא אמר להם עד כה את שיטתו שלפיה הדיינים הסכנגד הפסוקים על שומרי הסף ורואי פני המלך. רב יוסף עונה כי לא ידע שהיו צריכים לכך. "האם שאלתם ממני דבר ולא אמרתי לכם?", שואל רב יוסף באופן רטורי. מהי משמעותה של תוספת זו? אפשר שאביי סבור כי ישנה סיבה שבגינה רב יוסף לא סיפר זאת עד עתה. אופן חישוב עיבור השנה נקרא לעיתים "סוד העיבור" וייתכן שאביי סבר כי רב יוסף הסתיר זאת ממנו מחמת עובדה זו, בעוד רב יוסף סבר שהידע הזה הוא נחלת הכלל.

מספר הדיינים בעיבור השנה: הלכה ומשמעות

עיבור השנה הוא אכן הליך דרמטי שהשלכותיו מגיעות לבית כל אחד ואחד מישראל. בדומה לעיבור החודש, המשפיע על קביעת זמני המועדים, עיבור השנה פועל בקנה מידה גדול יותר, והוא מוסיף חודש שלם נוסף ללוח השנה. הזהירות הרבה הנדרשת מחד גיסא, והתעוזה הנצרכת מאידך גיסא, יחד עם המעורבות השמימית התומכת, יוצרים כאן סינרגיה המאפשרת יצירת חידוש שכזה. ללא אחד מן המרכיבים הללו היה ניתן לחשוש להכרעות בלתי סבירות או מוטעות. שילוב הכוחות מאפשר איזון ובירור כדי לעבר את השנה בזמנה וכהלכתה.